

OPETUSHALLITUS

LAUSUNTO AMMATILLISEEN PERUSKOULUTUKSEEN VALMENTAVASTA JA TYÖHÖN JA ITSENÄISEEN ELÄMÄÄN VALMENTAVAN KOULUTUKSEN PERUSTEISTA

Lausuntopyyntö 77/421/2014

Nuorisotutkimusverkosto on valtakunnallinen tutkimusyhteisö, jossa tarkastellaan nuorisoon ja nuoruuteen liittyviä ilmiöitä sekä tuodaan uutta tietoa ja näkökulmia yhteiskunnalliseen keskusteluun. Verkoston tutkimushankkeissa painottuvat muun muassa nuorisokulttuurien tutkimus, elämänkulun ja aikuistumisen kysymykset sekä syrjäytymisen, etnisten suhteiden, koulutuksen ja nuorisotyön teemat.

Nuorisotutkimusverkostolta ei ole suoranaisesti pyydetty asiasta lausuntoa, mutta olemme tutustuneet lausuntopyyntöön ja siihen liittyviin materiaaleihin, ja haluamme ilmaista näkemyksemme ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavasta ja työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan koulutuksen perusteista. Nuorisotutkimusverkosto on koonnut asiantuntijaryhmän lausuntoa valmistelemaan.

Nuorisotutkimusverkosto haluaa myös jatkossa mielellään lausua muistakin sellaisista Opetushallituksen uudistushankkeista, jotka koskettavat nuorten elämän keskeisiä osa-alueita, kuten koulutusta.

Asiantuntijaryhmän lausunnossamme tarkastellaan ehdotusta koulutuksellisen tasa-arvoisuuden ja nuorisotutkimuksellisen tiedon näkökulmasta. Tiivistäen voi todeta, että pidämme monia uudistusehdotuksia ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavasta koulutuksesta hyvänä, varsinkin siltä osin, että maahanmuuttajien koulutus integroidaan osaksi tätä yleisempää koulutusta. Kiinnitämme huomiota myös työssäoppimisen korostamisen eri puoliin, ja opiskelijoiden heterogeenisyyteen liittyviin haasteisiin koulutuksen toteutuksessa. Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan koulutuksen perusteiden osalta pidämme ongelmallisena ehdotuksessa ilmenevää aikomusta eristää vaikeavammaiset opiskelijat muusta koulutusjärjestelmästä ja jättää heidät VALMA-koulutuksen ulkopuolelle. Kysymyksiä herättää myös se, millä tavoin koulutus resursoidaan, mikäli sitä ei enää toteuteta erityisopetuksena.

Alla yksityiskohtaisemmat kommentit:

A) Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavan koulutuksen perusteet

On hyvä, että koulutuksiin osallistumista ei ole säädetty oppivelvollisuuden piiriin, vaan on pidetty kiinni vapaaehtoisuudesta. Tämä luo paremmat mahdollisuudet opiskelijoiden ammatinvalinnan ohjaukseen kuin pakkoon perustuva järjestelmä. Osallistumismotivaatiota lisää myös se, mikäli valmentavan koulutuksen uuden opetussuunnitelman mukaan koulutuksen aikaiset opinnot voidaan jatkossa tunnustaa osaksi ammatillisia opintoja, mikä helpottaa varsinaisen tutkinnon suorittamista.

On tärkeää varmistaa, että valmentavasta koulutuksesta todella pystytään siirtymään varsinaiseen tutkintoperustaiseen koulutukseen: tämän sillan varmistaminen tulisi olla keskeinen edellytys valmentavien koulutusten järjestäjille. Koulutusten mielekkyyden kannalta on myös oleellista, että koulutusten aloittaminen on tehty mahdollisimman joustavaksi, jolloin opiskelija voi siirtyä tarvittaessa myös kesken lukuvuoden valmentavaan koulutukseen, ilman pitkiä odotuskausia. Monet opiskelijat keskeyttävät opintonsa toistuvasti, ja valmentava koulutus voi tarjota myös heille tärkeää tukea oman opintoalan löytämiselle ja opiskelutaitojen kartuttamiselle, kun taas odotteluaikana voi opiskelijan opiskelumotivaatio ja arjen hallinta heiketä entisestään.

On myös kannatettavaa antaa ammatilliseen koulutukseen suuntautuneille opiskelijoille yhden lukuvuoden mittainen ajanjakso mieltä ohjattuna, mihin ammattiin hän haluaa suuntautua – lukio-opinnot pidentävät tällaisen pohdinnan kolmeen tai neljäänkin vuoteen. Valmistava koulutus voi tarjota myös mahdollisuuden luoda merkityksellisiä vertaissuhteita. Tutkimuksissa on havaittu, että monilla valmistavaan koulutukseen osallistuvalla nuorella on taustallaan koulukiusaamista (Souto 2013*), ja pienehköissä opetusryhmissä opiskelijoiden keskinäinen tutustuminen helpottuu. Yksilöllisyyden ja henkilökohtaisuuden korostamisen ohella VALMA-koulutuksessa on huomioitava myös koulutuksen sosiaaliset (ml. vertaissuhteita vahvistavat) ulottuvuudet.

Pidämme myös hyvänä ehdotusta, että maahanmuuttajien ohjaavaa ja valmentavaa koulutusta ei eristetä enää rakenteellisesti omaksi koulutukseksi vaan se integroidaan osaksi muuta valmentavaa koulutusta. Tämä mahdollistaa paremmin niin suomen kielen arkisiin oppimisympäristöihin osallistumisen kuin sosiaalisten suhteiden moni-puolistumisen. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä kiinnittää erityistä huomiota aiempaa heterogeenisempien opiskeluryhmien ryhmäytämiseen ja esimerkiksi arkipäivän rasismien vastustamiseen käytännön opetustilanteissa.

Myös opiskelijoiden ikähajonta tulee koulutuksissa olemaan aiempaa laajempi, mikä asettaa selkeitä haasteita opintojen muotoilemiselle siten, että ne puhuttelevat mahdollisesti hyvinkin eri ikävaiheissa ja elämäntilanteissa olevia opiskelijoita. Monet valmentavaan koulutukseen osallistuvista opiskelijoista tarvitsevat tukea arjen hallinnassa. Opiskelijoiden ikäkirjon ja taustojen heterogeenisyyden kasvaessa heidän mahdollisesti tarvitsemiensa julkisten palvelujen ja tukimuotojen tuntemuksen tunteminen on yhä haasteellisempaa ja vaatii valmentavan koulutuksen opettajilta ja oppilashuollolta paljon.

Ehdotuksessa työssäoppimista vahvistetaan ja tuettu oppisopimuskoulutus sisällytetään osaksi valmentavaa koulutusta. Tällä on toisaalta hyviä, toisaalta ongelmallisia seurauksia. Moni nuori kokee tekemällä oppimisen luontevimmaksi tavaksi opiskella ja tutustua ammatillisiin vaihtoehtoihin.

Mikäli työssäoppimispaikka löytyy kotiseudulta, nuoren ei tarvitse välttämättä muuttaa oppilaitoksen sijaintipaikkakunnalle, vaan vain vierailla siellä lähiopetuspäivinä. Kuitenkin työelämälähtöisyys ei aina toimi, vaan on havaittu (esim. Lappalainen 2011*), että etenkin nuorten opiskelijoiden kohdalla työssäoppimisen toteutus on usein ontuvaa. Nuoria saatetaan ohjeistaa huonosti

eivätkä heille tarjotut työtehtävät aina ole mielekkäitä tai johdonmukaisia. Nuorilta itseltään työssäoppiminen vaatii kehittyneitä sosiaalisia taitoja.

Jos työssäoppimiselle halutaan taata jatkossa valmentavassa koulutuksessa merkittävä rooli, on tärkeää, että työssäoppimisen ohjaukseen osoitetaan riittävästi resursseja. On myös syytä pohtia, miten varmistetaan, ettei valmentava koulutus entisestään vahvista jakoa ammatillisten opintojen 'käytännön' ja 'teorian' välillä, vaan pyritäisiin etsimään opiskelukäytäntöjä, joissa nämä näkökulmat voidaan yhdistää. Lisäksi on syytä edelleen kiinnittää huomiota käytäntöihin, joilla voitaisiin purkaa esimerkiksi stereotyyppisiä käsityksiä eri sukupuolille soveltuvista ammateista ja saada opiskelijat tutustumaan ennakkoluulottomammin erilaisiin ammattialoihin.

Työssäoppimisen ohelle voisi valmentavassa koulutuksessa nostaa uudenlaiseksi resurssiksi nuorten harrastuneisuuden tukemisen ja lukemisen osaksi opintoja: tämän avulla nuorten elämänhallinnan tukeminen voisi olla kokonaisvaltaisempaa, ja he itse voisivat kokea tämän varsin mielekkääksi. Myös harrastuksissa nuorille karttuu usein monenlaista osaamista, joka voitaisiin lukea hyväksi valmentavissa opinnoissa.

Kehotamme myös harkitsemaan, miten valmentavan koulutuksen ja työpajatoiminnan välille voitaisiin luoda selkeämpiä kytköksiä: voisiko työpajatoimintaan saada selkeämmin koulutuksellisia ja opinnollistettuja ulottuvuuksia tämän avulla?

B) Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan koulutuksen perusteet

Näkemyksemme on, että joustavuuden lisääminen erilaisille kohderyhmille suunnattujen koulutusten yhdistämisellä on periaatteessa hyvä suunta.

Keskeisin kritiikkimme kohdistuu siihen, että vaikeasti vammaisten ja erityistukea tarvitsevien opiskelijoiden koulutus (TYVA) on jätetty uudistusehdotuksen ulkopuolelle. Tämä on ongelmallista, sillä nyt siitä näyttäisi muodostuvan täysin erillinen koulutusohjelma, joka eristää vaikeavammaiset muusta yhteiskunnasta, varsinkin, jos koulutus järjestettäisiin ammatillisissa erityisoppilaitoksissa. Nykyisellään opiskelijan on mahdollista siirtyä Valmentava I:stä Valmentava II:een tai päinvastoin, mutta miten tämä mahdollistuisi jatkossa, jos Valmentava II jää erilleen VALMA-koulutuksesta?

Huolestusta herättää myös se, että VALMA-koulutuksen yhteydessä ei mainita erityisopetusta kuin aivan lopussa; tässä todetaan, että ammatillista kuntoutusta järjestettäessä voidaan hyödyntää erityisopetusta, kuitenkin tarkentamatta, mitä tämä tarkoittaa. Nykyisellään Valmentava I –koulutus on järjestetty kokonaan erityisopetuksena, jolloin ryhmäkoko on ollut pieni. Mikäli opetusta ei enää järjestetä erityisopetuksena, johon sovelletaan lakisääteisiä resurssintarpeita ryhmäkoon, henkilökunnan määrän ja HOJKS-suunnitelmien osalta, miten VALMA-koulutusta tullaan resursoimaan? Ovatko pienet ryhmäkoot enää mahdollisia, esimerkiksi tilanteessa, jossa osa opiskelijoista on 'erityisen tuen tarpeessa'?

Uusissa perusteissa ei tuoda esiin hahmotelmia VALMA:n käytännön toteutuksesta. Tämä herättää kysymyksen siitä, jääkö kenties nykyisenlainen opiskelijoiden ryhmäjaottelu (MAVA, AVA, Startti) jollain tavoin elämään VALMA:n sisällä, vai millä tavoin heterogeenistä opiskelija-ainesta, joka koulutukseen tulee, jaoteltaisiin? Uudessa tilanteessa olisi mahdollisuus aivan uudentyyppisiin jaotteluihin, joiden ei tarvitsisi perustua 'kohderyhmäjakoihin' vaan esimerkiksi opiskelijoiden omiin toiveisiin. (Kts. myös Niemi & Kurki 2013*.)

TYVA-koulutuksen tavoitteeksi ei myöskään ole määritelty jatko-opintoja ammatillisessa koulutuksessa, vaan joko työhön tai työtoimintaan valmentaminen. Käytännössä tämä tarkoittaa, että opiskelijat ohjataan koulutuksen jälkeen työtoimintaan ja työkyvyttömyys-eläkkeelle. Tämä on ristiriidassa vallitsevien vammaispoliittisten tavoitteiden kanssa, joissa painotetaan, että vammaisten henkilöiden työllistymistä palkkasuhteiseen työhön tulee helpottaa. Koulutuksen perusteissa mainitaan myös kuntouttavan opetuksen mahdollisuus TYVA:n yhteydessä, mutta ei tarkenneta, mitä tämä käytännössä tarkoittaisi, ja miten kuntoutus suhteutuisi koulutuksellisiin tavoitteisiin.

Helsingissä, 26.9.2014

Nuorisotutkimusverkoston puolesta

Anne-Mari Souto, YTT, opiskelijahuollon koordinaattori, Pohjois-Karjalan Koulutuskuntayhtymä

Aarno Kauppila, KM, tohtoriopiskelija, Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteiden laitos

Reetta Mietola, KT, tutkijatohtori, Helsingin yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos

Anna-Maija Niemi, KM, tohtorikoulutettava, Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteiden laitos

Sinikka Aapola-Kari, VTT, sosiologian dosentti, erikoistutkija, Nuorisotutkimusverkosto

Leena Suurpää, VTT, nuorisotutkimuksen dosentti, tutkimusjohtaja, Nuorisotutkimusverkosto

*Lähteet:

Lappalainen, Sirpa (2011) : "Tää on oikeesti outoo": Työssäoppimisen käytännöt ja nuorten toimijuus lähihoitajakoulutuksessa. Teoksessa: Laiho, A.- Ruoholinna, T. (toim.): Terveysalan ammatit ja koulutus. Helsinki: Gaudeamus. Helsinki University Press, s. 158-179.

Niemi, Anna-Maija – Kurki, Tuuli (2013): Amislaiseksi valmistettu, valmennettu ja kuntoutettu? Teoksessa K. Brunila - K. Hakala - E. Lahelma - A. Teittinen (toim.). Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus, s. 201–215.

Souto, Anne-Mari (2013): Toiselta asteelta pudonneet vai pudotetut? Näkökulmia ammatillisen koulutuksen keskeyttämiseen ja Nuorisotakuun toteuttamiseen. Teoksessa: Ronkainen, J. – Punamäki, M. (toim.): Nuoret ja syrjäytyminen Itä-Suomessa. Mikkelin Ammattikorkeakoulu. Sarja A: Tutkimuksia ja raportteja. 78. Mikkelin Ammattikorkeakoulu, Mikkeli. 107-130.